

תפילת שחרית כותיקין

פתח דבר

מאמר זה הוא נסיון להביא את תמצית המקורות על תפלת שחרית כותיקין. ראינו לבנות לברר כאן הדברים הנוגעים הלכה למעשה בנושא זה ונקודה שנוכה "לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא".

א. המקורות על חשיבות מנהג ותיקין

הגמ' בברכות (ט:) מביאה את מנהג ה"ותיקין" ולומדת אותו מהפסוק "ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים" (תהילים עב, ה). משמעות המילה "ותיקין" מוסברת במפרשים השונים, בדרך כלל כמילת שבת.

רש"י: אנשים עטים ומחבבין מצוה. תלמידי רבינו יונה: "מפולפלים ומחודדים... ור"ל שע"י שהם מחודדים בחכמה יוכלו לשער לגמור עם הנץ". ר' ישעיה אחרון (א, ח) ומדרכי מוסיפים: חסידים. ספר הנר מוסיף: זריזין. הרס"ג כותב: עמלי תורה.

וכן בגמ' בברכות (דף כט:). "אמר רבי יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה" וברומה לזה בירושלמי (ברכות ד, א) נאמר "רבי יוסי בן חנינא היה מתפלל עם דמדומי חמה [בשחרית - פני משה ור' בסוף הפרק הבא] כדי שיהא עליו מורא שמים כל היום. אמר רבי יוסי בן חנינא ויהא חלקי עם המתפללים עם דמדומי חמה. מה טעם? על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא מהו לעת מצוא לעת מצויו של יום [כשהשמש יוצא חוצה ומצוי הוא על העולם - פני משה].

הזוהר (ויקהל) אומר: בשעתא דשמשא נפיק, ביממא, ישראל נטלי שירתא לתתא ושימשא לעילא דכתיב ייראוך עם שמש. בשו"ע (או"ח נח, א) נאמר ש"שכרו הרבה מאד" והמשנ"ב מביא ש"מובטח לו שהוא בן עולם הבא".

את הגמ' ש"כל הסומך גאולה לתפילה אינו ניזוק" מסבירים הראשונים (תוס' ד"ה כל, רא"ש סי' י', הרשב"א והר"א אלשבילי) שהכוונה שעושה כותיקין שהרי כל העם סומך גאולה לתפילה. כך גם מסבירים את הסיפור על רב ברונא שם ש"זימנא חדא סמך גאולה לתפילה ולא פסיק חוכא מפומיה". (אמנם הרמב"ן במלחמות ד' חולק על זה ומוכיח מגמ' זו שבזמן הגמ' לא היו סומכים גאולה לתפילה אלא היו מקדימים וקורין קריאת שמע משום זריזין מקדימין למצוות ומתפללים שמונה עשרה אחר הנץ החמה.)

רבינו תם בספר הישר (סי' תק"צ, מהדורת מק"נ סי' א') אומר שעיקר חביבות התפילה בשעת הנץ החמה ושעת רצון היא.

מהו מנהג ותיקין - מחלוקת ראשונים

הגמ' בברכות (ט:) אומרת "אמר אביי... לקריאת שמע כותיקין, דאמר ר' יוחנן ותיקין היו גומרין אותם עם הנץ החמה. תניא נמי הכי ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שישומך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום..."

לגבי פסיקת ההלכה ישנה לכאורה סתירה בגמ'. נביא אותה בלשונו של התוספות שם: "תימא דלעיל פסקינן כמאן דמתיר לאחר עמוד השחר מיד, ולקמן פסקינן הלכה כר' יהושע דאמר עד ג' שעות, והכא פסק כאביי שהוא בתרא ואמר כותיקין ומשמע דהכי הלכתא?"

מכאן מסיקים התוס' (וכן הרא"ש, תוס' ר"י החסיד ביומא לו:, מרדכי, ר' ישעיהו

דטרנאני, אור זרוע (א, יג) ושולחן ערוך) שעיקר זמן קריאת שמע הוא הרבה קודם להנץ החמה, ותיקין היו מאחרין אותה עד מעט קודם להנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפילה ולהתפלל שמונה עשרה ביום וזה מצוה מן המובחר.

הגמ' ביומא (דף לז:): מספרת על נברשת שהיתה בהיכל שהיו יוצאין ממנה ניצוצות שהיתה מראה לעם את זמן הנץ החמה כדי שיוכלו לקרוא קריאת שמע, ומכאן שזמן קריאת שמע הוא אחר הנץ. על כן מסבירים הראשונים שנברשת זו שימשה רק את העם "כי רוב בני אדם אינם יכולים, לכיין אותה שעה" (לשון תוס').

דעת הרמב"ם (ק"ש א, יא) וכן משמע ברי"ף: מצותה של קריאת שמע היא "שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה" ומשמע שלפני כן אין זה עיקר זמנה אלא שיכול להקדים (כן דעת הגר"א בשולחן ערוך ולפלא על ה"אנציקלופדיה תלמודית" ע' הנץ החמה שלא הביאו דעה זו).

ישנם ראשונים (ר"ת בתוספות ביומא שם ובס' הישר סי' תק"צ וכן ראבי"ה ברכות עמ' 15) הסוברים שמנהג ותיקין הוא שלא כדין שכן עיקר זמן קריאת שמע הוא אחר הנץ והם היו מקדימים לפני הנץ מפני חביבות התפלה בזמנה עם הנץ. המאירי בברכות סובר שהנברשת היתה מראה את זהרורי החמה שהיו מגיעים לפני הנץ החמה ולדעתו כל העם היה נוהג כמנהג ותיקין. (אפשר עוד לומר בדומה לזה על פי הידוע ששינויי הגובה משנים את זמן הנץ, מקום יותר גבוה - הנץ החמה אצלו יותר מוקדם בדקות מספר. יתכן אם כן שהנברשת, שהיתה במקום גבוה בהיכל, הראתה לעם שבזמן ניצנוץ החמה הנברשת הרי הנץ החמה למעלה ואז קראו קריאת שמע מעט קודם הנץ החמה למטה וכשהגיעו לשמונה עשרה - היה הנץ החמה גם אצלם).

אין להקשות לפירוש זה שאם כל העם היה נוהג כמנהג ותיקין מדוע הגמ' משבחת את היחידים שזכו לסמוך לתפילה, כבפר' הקודם, שהרי הנברשת היתה רק בזמן הבית ולאחר חורבן הבית מסתמא נתבטל הדבר ופסקו מלהתפלל כוונת ותיקין אלא יחידים.

את דעת רש"י ברכות מפרשים הצ"ח והפני" ש"לדעתו הפסוק "ייראוך עם שמש" מדבר על קריאת שמע ולומדים ממנו שאת קריאת שמע יש לקרוא מיד עם הנץ החמה, כלשונו "תפילת יוצר עם הנץ החמה" ולאחריה יש להתפלל תפילת שמונה-עשרה שזמנה ביום, ככל המצוות שמצוותן ביום עם הנץ החמה. ישנם עוד ראשונים (רבינו חננאל מובא בתוס' ביומא וברא"ש בברכות ועוד) שמסבירים בדומה לזה שכוונת הגמ' "גומרים קריאת שמע", היינו "קורין" ומנהג ותיקין הוא שקראו קריאת שמע אחר הנץ החמה. מובן הדבר שלפי שיטות אלו מיושבת הגמ' כפשוטה שכל העם נהגו לפי מנהג זה בזמן הבית, על פי הנברשת.

יש להקשות לפירוש האחרון שהבאנו, שהבבלי והירושלמי, שהבאנו לעיל בפר' הקודם, אומרים שהקפידא היא להתפלל עם דמדומי חמה ולפי פירוש זה הקפידא צריכה להיות על קריאת שמע? ונראה לומר לשיטה זו שתסביר את הגמרות הנ"ל על תפילת מנחה שמצוותה עם דמדומי חמה של הערב. אמנם רש"י בבבלי וה"פני משה' בירושלמי מפרשים את הכוונה לגבי שחרית אבל נראה לומר לשיטה זו תחלוך על כך ודו"ק.

לגבי דעת הירושלמי (א,ב) בהלכה זו ישנם שני פירושים: הירושלמי מביא ש"הלכה כר' יהושע בשוכח" ומביא שאמורא שאל את חברו "וכי יש הלכה בשוכח?" והתשובה: "כך הוא הלכה ולמה אמרו בשוכח כדי שיהא אדם מזרו בעצמו לקרותה בעונתה". "מראה הפנים" מסביר שהכוונה היא כדעת הראשונים שהבאנו לעיל שיש לקרוא כוונת ותיקין מצוה מן המובחר ואילו הזמן - עד ג' שעות. אמנם ב"שנות אליהו" הסביר הגר"א שהמחלוקת בירושלמי היא "אם מדאורייתא בשוכח" שזו דעת השואל שמן תורה זמן הנץ החמה הוא הזמן לכתחילה "או דרבנן אמרו בשוכח" ולדעתו הכוונה בירושלמי "ולמה אמרו בשוכח" - לתקנת חכמים.

סיכום: כסיכום לפרק זה נצטט את דברי ה"שיח אליהו" (על "תוספות מעשה רב" אות כה) שמסכם:

יו"ד זמנים לק"ש: א. אחר שיעלה עמוד השחר בשעת הדחק' ב. משיראה חבירו ברחוק ד' אמות (לדעת תוס', שמשעה זו מותר לכתחילה - א.א.). ג. כוונתין (לתוס'). ד. מעט זמן קודם הנץ, כדעת הרי"ף (ר' בפרק הבא הסבר רבינו יונה בכוונת הרי"ף). ה. אחר הנץ כמו שכתב התוספות בהלני המלכה שעשתה נברשת של זהב. (וכן דעת רבינו תם שזהו הזמן לכתחילה). ו. שימחר ויקרא אם לא קרא בהנץ כמו שכתב תלמידי רבינו יונה (בברכות דף ט.). ז. ג' שעות כר' יהושע. ח. שעה ד' בברכות לרב האי גאון. ט. כל היום בלא ברכות. י. תשלומין.

חשיבות הדיוק במנהג ותיקין

הצורך בדיוק בתפילת ותיקין הוא ברור ומוכן שהרי הנץ החמה הוא זמן מוגדר שבו השמש יוצאת וכדברי הרמב"ם (ק"ש א, יא): "שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה, ושיעור זה כמו עישור שעה קודם שתעלה השמש ואם אחר וקרא קריאת שמע אחר שתעלה השמש יצא ידי חובתו שעונתה עד סוף שלש שעות". כך גם נאמר בשולחן ערוך (נחא) "ויסמוך לה התפילה מיד בהנץ החמה".

יש להביא כאן את דברי רבינו יונה בכוונת הרי"ף:

"שוותיקין מפני שהיו משערין בדקדוק היו מצמצמין ומכוונין שמיד כשיגיעו לגאל ישראל תהיה הנץ החמה ושאר בני אדם אינן בקיאים לשער כל כך ואם יבואו לעשותו שמא יטעו ותנץ החמה קודם קריאת שמע ויעבור זמן לכתחילה ועל כן צריך שלא ישערו בצמצום אלא בענין שיוכלו לכל הפחות לקרוא קודם הנץ פרשה ראשונה ושתהיה הנץ החמה מקריאת פרשה ראשונה עד גאל ישראל כי זה נקיל הוא לכיין שתהיה הנץ החמה בשיעור גדול כזה ואע"פ שאינו מכיין בענין הנץ החמה שיהיה כשמגיע לגאל ישראל אין לחוש לזה שיותר טוב שיקדים הנץ החמה מעט מלצמצם ביותר ויבוא לדי ספק שמא תעבור השעה".

אם כן הרי שצריך להגיע למילים "גאל ישראל" עם הנץ החמה ואם אי אפשר לפחות יקרא קריאת שמע קודם הנץ החמה?.

(לגבי הזמן המדויק של הנץ החמה רבו המחלוקות בזה ואנו לא נרין בהם במאמר זה.)

תפילת ותיקין ביחיד

פשט דברי הגמ' בברכות אינו מחלק בין יחיד לצבור וניתן היה לומר שאף יחיד-עדיף שיתפלל כוונתין. ויותר מזה כתב הרשב"ץ על גמ' זו שתפילת ותיקין היא דוקא ביחיד אבל בציבור-קרא קריאת שמע לאחר הנץ-החמה. הוכחתו מהגמ' ביומא שהבאנו בפרק השני ששם רואים שהעם היו קורין קריאת שמע לאחר הנץ ולדעתו הסיבה היא משום ששם מדובר בציבור. אמנם ראה שם שביארנו שדעת רוב הראשונים בסוגיא זו שלא כדבריו.

ואמנם נחלקו האחרונים בסוגיא זו. בשו"ת האלף לך שלמה לר' שלמה קלוגר (סע' מז) כותב "אם לא היו עוברים זמן ק"ש והברכות והיו מתפללין בזמנם רק שאחד היה רוצה לעשות כותיקין להתפלל עם דמדומי חמה בזה ודאי אסור לעשות כן". אין הוא מציין את המקורות לכך מכיון שאומר ש"א"צ לראיות". ואמנם כוונתו פשוטה על פי הדברים הידועים על חשיבות התפילה בציבור ש"אימתי שעת רצון - בשעה שהציבור מתפללין (ברכות ח) ו"לא יתפלל אדם אלא בבית הכנסת עם הציבור" (טור) שמכיון שהדבר כל-כך חשוב אין נראה לדחות אותו מפני תפילה כותיקין שהיא מצוה מן המובחר לרוב הדעות (וראה בזה עוד לקמן).

ויש מקום להעיר שלפי רבינו תם שהבאנו בסוף הפרק הראשון גם תפילת ותיקין יש לה מעלה של "עת רצון" ומצד זה אולי אין מעלת תפילת הציבור גדולה יותר. אלא שמובא בשם המהר"י שווארץ (בס' "דברי יוסף") שמכריע שעדיף להתפלל כוונתין ביחידות מאשר להתפלל עם הציבור שאינם מדקדקים להתפלל כוונתין ראייתו היא מהגמ' בברכות דף כב. שמשמע ממנה שאף בלא תפילין (כאשר נמצא בתוך מקוה) יש להתפלל כוונתין ולעומת זאת אם אין לו תפילין בשעה שהציבור מתפלל - יתפלל ביחידות. אפשר אמנם לדחוק שהגמ' שם מדברת כאשר היה לו תפילין ("ר' באר ראי עמי שעח שמסביר כך) אך זה נראה דחוק להעמיד זאת כך.

והנה דברי המהר"י שווארץ מובאים ב"ביאור הלכה" (סי' נח) בלי להזכיר את שמו. יש להעיר בלשונו שכותב שדין זה חל דווקא על "הזהירים לקרוא כוונתין" ולפי ההוכחה שאף הוא מביא אותה, הרי אין לכאורה מקור לחילוק זה.

ונר' להסביר כוונתו על פי דברי ה"פרי יצחק" (ס' כ'). ר' יצחק בלאזר דן שם במקום שהציבור מקדימין להתפלל קודם הנגן החמה ולא יתפללו עוד בציבור לאחר הנגן. לדעתו, הענין תלוי במחלוקת הראשונים שהבאנו לעיל בפרק השני מתי הוא הזמן לכתחילה של ק"ש. לרמב"ם: סמוך להנגן החמה. לרוב הראשונים: משיכיר את חבירו בריחוק ד' אמות. מאחר שפשוט לו שהתפילה כוונתין דוחה תפילה בציבור הוא מכריע שלרמב"ם יתפלל בכל אופן בזמן שהוא לכתחילה, היינו לפני הנגן, ואף אם הציבור מתפלל קודם לכן - לא יתפלל עמהם ולשאר הראשונים, שגם לפני כן הזמן הוא לכתחילה, יש להתפלל כוונתין רק אם יודע שיכול לכוון יפה להגיע להנגן החמה בדיוק שאז יתפלל כוונתין ואם לאו - יתפלל בציבור. נראה פשוט לשיטתו שאם אינו יודע לכוון ותפילת הציבור מאוחרת יותר - יתפלל עם הציבור שהרי גם אז יתפלל לכתחילה. על פי זה אפשר להבין כוונת ה"ביאור הלכה" ש"הזהירין לקרות כוונתין" היינו מי שבאמת מסוגל לכוון להגיע להנגן החמה (ולא כמו שאפשר להבין שמתחיל למי שמתפלל קבוע כוונתין)³. אלא שיש להעיר שדברי ה"פרי יצחק" אינם מוכרחים. מחלוקת הראשונים הנוכרת עוסקת בזמן קריאת שמע. ב"פרי יצחק" מביא את דעת רבנו ירוחם שגם זמן תפילה הוא לכתחילה משעה שיכיר את חבירו ואמנם לשיטה זו דבריו נכונים. אבל נראה יותר ששאר הראשונים יחלקו ויאמרו שאף שהזמן לכתחילה לק"ש הוא משיכיר את חבירו ורק מצוה מן המובחר לקרוא ק"ש סמוך להנגן - זמן התפילה הוא לכתחילה רק מהנגן החמה ואילך. מסתבר שדין התפילה לא יהיה שונה משאר המצוות שמצוותן ביום שזמנם מהנגן החמה. (מגילה כ.). יתכן אם כן לקרוא ק"ש משיכיר את חבירו ולא לסמוך גאולה לתפילה אלא להמתין לשמו"ע עד הנגן החמה. מכאן שישנו חילוק בין תפילה בציבור לפני הנגן שאינה בזמן תפילה לתפילה שאחר הנגן - שהיא בזמן תפילה ואז מסתבר שיש להמתין לתפילת הציבור, לפחות כאשר אינו יכול לכוון בדיוק להנגן. (אין הערה זו מפריחה את ההסבר ל"ביאור הלכה" ודו"ק).

וכן ראיתי בספר יריעות האוהל (הגהות לאוהל מועד עמ' ל') שלדעתו בכל מקרה תפילת ותיקין דוחה תפילה בציבור כפי שמאריך לבאר שחשיבות התפילה בציבור פחותה מחשיבות התפילה כוונתין. הוא דן במקרה שהחזן לא היה מגיע בדיוק להנגן - פעמים שהקדים ופעמים שאיחר. ונשאל אם אפשר לפרוש מהציבור במקרה זה. ישנה כאן בעיה נוספת של הקדמת תפילתו לתפילת הציבור (ברכות כח.). בעל יריעות האוהל מסביר שאיסור הקדמת תפילתו נאמר רק אם הציבור אינם עוסקים כלל בתפילה אבל אם עוסקים בתפילה - אין איסור וכן מחלק בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ד ס"ה). אמנם הסברא בחילוק זה אינה מובנת שהרי הטעם לאיסור זה הוא משום פגיעה וחלול בציבור והוא שייך גם במקרה הנידון.

ונראה שגם כאן יש לחלק בין הקדמת התפילה לתפילת הציבור, שאז הציבור גם מתפללין בזמן שהוא לכתחילה לכל הדיעות, לבין איחור התפילה שאז הציבור אינם

מתפללים בזמן שהוא מן המובחר לרוב הראשונים, כפי שבארנו, ואין גם בעיה של הקדמת התפילה לתפילת הציבור ויותר פשוט להתיר בזה. במקרה הראשון אנו נזקקים על כרחנו לסברא הנוספת שבייריעות האוהל' שהפרש של דקות מספר בינו לבין הציבור עדיין מחשיב זאת לתפילה בציבור. ואכן נראה פשוט שאין צורך שכל הציבור יאמר את התפילה מילה במילה כדי שיחשב תפילה בציבור.

ונראה עוד להוסיף שיש לתפילה כזו לפחות מעלה של תפילה 'בשעה שהציבור מתפלל' (ר' מחלוקת בזה בין המ"א בסי' צ' (ס"ק יז) לבין הצ"ח בברכות ונראה שכאן יודו שניהם) שהרי בזה יש צורך בפחות דיוק.

בדעת הגר"א בסוגיא זו יש להביא את דבריו ב'מעשה רב' (אות כ"ה) לגבי תפילת ותיקין 'ובלבד עם מנין עשרה דווקא'. בביאור הרנ"ה מיפו וצ"ל לסידור הגר"א מוסבר שגם להגר"א יכול להתפלל כותיקין ביחידות כשאין לו מנין וכוננת הגר"א היא שאין להקדים תפילתו לתפילת הציבור, בדומה למקרה שבייריעות האוהל'. אמנם כבר ביארנו קודם שלפי דברי 'יריעות האוהל' אי אפשר לתרץ כך שהרי לדעתו אין כאן בעיה כזו. גם הנוסח הנוסף שנמצא בדברי המעשה רב' שגורס 'וחלילא להתפלל ביחידות' לא משמע כדבריו אלא משמע שסובר כדעת 'האלף לך שלמה' שהבאנו לעיל. ואולי ניתן ליישב את דברי הגר"א עם פסק ההלכה של ה'ביאור הלכה' שדבריו נאמרו במצב שהיחיד לא יכול להגיע להנץ החמה במדויק (ולפי דברי האגרות משה שהבאנו בהערה לפרק הקודם הרי בימינו זה כמעט בלתי אפשרי) ולכן הורה שעדיף שיתפלל כוותיקין רק במנין שאז אף אם לא יכוון- הרי התפלל בציבור.

לפי דברינו יוצא שמי שיכול לדייק בתפילת הותיקין - יתפלל כך אף ללא מנין.⁴

ויש להעיר שאף מי שעושה כך עליו להקפיד לשמוע דברים שבקדושה בציבור וכן ישתדל להתפלל בבית הכנסת שכן החיוב להזהר בזה הוא חיוב שונה מעצם התפילה בציבור. סיוע לכך יש להביא מהגמ' בברכות (דף מו:). שם נאמר שר' אליעזר שחרר עבדו כדי להשלים לעשרה, הגמ' שואלת 'והיכי עביד הכי והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו?' ועונה למסקנה 'מצוה דרבים שאני'. לכאורה היה ניתן להוכיח מכאן לנידון דידן שאם תפילה בציבור דוחה מצות עשה - ודאי שדוחה תפילת ותיקין שהיא 'מצוה מן המובחר' לרוב היריעות. והנה מכאן מוכיח התוס' שם נגד הבה"ג שפירש שמי שמת ביום טוב אחרון נהגת בו אבילות כיון שיו"ט אחרון דרבנן דוחה אבילות דאורייתא וכאן רואים שהמצווה דאורייתא נדחית. ונראה לתרץ את הבה"ג עפ"י רש"י שם שמסביר 'מצוה דרבים - להוציא רבים ידי חובתם בקדושה' ולא לגבי תפילה במנין. יוצא שיש חיוב נוסף מלבד החיוב להתפלל שמו"ע בעשרה והוא חיוב לשמוע קדושה בעשרה. אם כך ניתן לומר שרק כדי לא לבטל הרבים מחובתם לשמוע קדושה נדחית מצוה דאורייתא אבל אבילות - אינה נדחית לצורך יו"ט אחרון וכן מתפלל כוותיקין שאינו מבטל הרבים מחובתם - יכול להתפלל. אמנם מכך שיש שני חיובים נפרדים יש להעיר כמו שכתבנו ודו"ק.

תפילת ותיקין בשבת

הגמ' במגילה (דף כג.) אומרת: 'תניא...ובשבת ממהרין לבוא (לבית הכנסת) וממהרין לצאת. רש"י שם מבאר 'זיפה למהר באתן לקרות שמע כותיקין' וכן מבואר במסכת סופרים (יח, ד): 'מקדימין לבוא לקרות ק"ש כותיקין עם הנץ החמה'. לפי מקורות אלו יש לתמוה על דברי המרדכי (שבת עו. סי' שצח): 'על מה שנהגו העולם רכל ימי השבוע מתעוררין בבוקר לבית הכנסת להתפלל או ללמוד ובשבת ישנים יותר בשחרית וזו טעמו של דבר שבכל ימי השבוע נאמר בתמיד של שחר בבקר בבקר ובתמיד של שחר דשבת לא נאמר אלא וביום השבת ולשון זה משמע איחור כדמשמע

ביומא (דף לג): וטעם זה שמע רי"ף בר' יהודה בעיר רומא מפי רב האי גאון". וכן נפסק להלכה ברמ"א (סי' רפ"א) ובעוד פוסקים. דינים אלו סותרים וכבר העירו על כך האחרונים (נימוקי הגר"ב על מסכת סופרים ובמשנ"ב, יד אפרים בשם הב"ח וערוך השולחן).

ולא נראה לתרץ שכוונת הגמ' אינה לגבי תפילה, כפי שמשמע במשנ"ב קצת, שהרי במסכת סופרים לא נאמר כך. אלא נראה להסביר את המרדכי שבא רק לתרץ את מנהג העולם וכן משמע בלשונו ובלשון הרמ"א. אמנם ראה בערוך השולחן שתירץ שלפי המרדכי כוונת הגמ' היא להקדים בשבת יותר מביום טוב אך לא יותר מבחול ולפי דבריו כך יש לנהוג למעשה.

דילוג על פסוקי דזמרא לצורך תפילת ותיקין

כתב בספר 'זה השולחן' (ח"א עמ' ה') וזה לשונו: "נראה דכל הני דינים לדלג נאמרו גם בכדי להשיג להתפלל עם הנה"ח מק"ו דלתפילה בציבור מותר לדלג ותפילת ותיקין דוחה תפילה בציבור...וא"כ בודאי שמותר לדלג" ויש לפרסם הלכה זו. אמנם יש להעיר שלפי דעת החולקים בפרק על התפילה ביחיד ('האלף לך שלמה' – עיין שם) שאינה דוחה תפילה בציבור הרי הקל-חומר מופרך ויתכן שיהיה אסור לדלג על פסוקי דזמרא לצורך ותיקין.

1. וראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' ו' שמאריך לברר שיתכן שזהו הזמן לכתחילה למי שלא מתפלל בהנץ החמה אבל אינו פוסק כך למעשה.
2. אמנם ראה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד, סי' ו') שמעיר שבימינו אי אפשר לכוון לזמן הנץ החמה וכנראה כוונתו שרק בזמן שהיתה נברשת (ר' בפרק הקודם) אפשר היה לכוין.
3. וראה בשו"ת ציץ אליעזר שמבין דברי המשנה ברורה כפשוטם ומסביר הסברא בכך (ח"ד סי' ה). ועל כן הוא פוסק שלדעת החולקים על הרמב"ם רשאי להתפלל ביחיד רק אם הוא מתפלל קבוע כוויקין.
4. כך פוסק הרשל"צ הרב מרדכי אליהו שליט"א, ובס' "ילקוט יוסף" (הל' תפילה, ד) נפסק כך רק למי שידע לכוון יפה בתפילתו.